

บทที่ 3

**สภาพทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตำบลอ่างทอง
อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา**

3.1 สภาพทั่วไป

ที่ตั้ง ตำบลอ่างทองอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวอำเภอเชียงคำ ห่างจากตัวอำเภอเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร มีเนื้อที่โดยประมาณ 88 ตารางกิโลเมตร หรือ 55,395 ไร่

ทิศเหนือจด	เขตอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้จด	เขตตำบลน้ำแวน
ทิศตะวันออกจด	เขตตำบลเชียงบาน
ทิศตะวันตกจด	เขตอำเภอจุน

3.2 สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของตำบลอ่างทอง เป็นที่ราบที่ลาดเชิงเขาและภูเขา ประมาณร้อยละ 53 ของพื้นที่ ส่วนที่เหลือเป็นที่ราบลุ่มและที่ลุ่มที่ทอดตัวไปตามลำน้ำอิง ระดับความสูงของพื้นที่มีความสูงระหว่าง 350 - 700 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยมีคอยโป่งนก ทางทิศเหนือติดกับคอยทา เขตอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ทอดตัวในแนวเหนือ - ใต้ ขนานไปกับที่สูงตอนกลางที่ค่อย ๆ เทลาดลงสู่ที่ราบบริเวณบ้านสันปูเลย บ้านคอยฮิสาน โดยมีเส้นระดับความสูงไล่ระดับตั้งแต่ 350 - 390 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สำหรับบริเวณที่ราบลุ่ม และที่ลุ่มระดับตั้งแต่ 390 - 410 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สำหรับที่ลาดเชิงเขา และตั้งแต่ 410 - 700 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สำหรับที่ราบสูงและภูเขาเทือกเขาที่สำคัญของตำบลอ่างทอง ได้แก่ คอยโป่งนก และคอยทาบางส่วน

3.3 สภาพทางกายภาพ**ก) ดินและลักษณะสภาพของดิน**

ทรัพยากรดินของจังหวัดพะเยา แบ่งตามลักษณะภูมิประเทศออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ 5 ลักษณะคือ

1. ดินภูเขา เป็นดินที่เกิดจากการสลายตัวของหินภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินลักษณะนี้แพร่กระจายอยู่ทั่วจังหวัดพะเยา เนื่องจากจังหวัดพะเยามีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา

2. ดินหินปูน การเกิดของดินชนิดนี้เกิดในลักษณะเดียวกับดินภูเขา การแพร่กระจายของดินลักษณะนี้นั้น ส่วนใหญ่จะแพร่กระจายเป็นหย่อมเล็ก ๆ ทางทิศตะวันออกของจังหวัดพะเยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง

3. ดินเหนียว เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนที่น้ำพัดพามา จึงพบตามบริเวณที่ราบลุ่มน้ำอิง ดินชนิดนี้เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง

4. ดินค่อนข้างใหม่ ดินชนิดนี้เกิดในลักษณะเดียวกับดินเหนียว แต่ลักษณะดินเป็นดินร่วนหรือดินทราย พบตามบริเวณที่ราบขั้นบันได ความอุดมสมบูรณ์ของดินลักษณะนี้อยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ

5. ดินตะกอนเก่า เป็นดินที่เกิดในลักษณะเดียวกับดินเหนียวเช่นกัน แต่ก็มีการสะสมตัวของอนุภาคดินในระยะเวลาที่น้อยกว่าดินเหนียว แต่นานกว่าดินค่อนข้างใหม่ และลักษณะดินก็เป็นดินร่วนหรือดินทราย เช่นเดียวกับดินค่อนข้างใหม่ ดังนั้นจึงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ ดินตะกอนเก่านี้จะพบอยู่ในบริเวณที่ราบขั้นบันไดของอำเภอเชียงคำ อำเภอจุน อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่ใจ และอำเภอเมือง เป็นส่วนใหญ่

ข) ลักษณะของดิน

จากการศึกษาข้อมูลดินของจังหวัดพะเยาในแผนการใช้ที่ดิน จังหวัดพะเยา พบว่าทรัพยากรดินในจังหวัดพะเยาถูกจำแนกเพื่อจัดทำหน่วยที่ดินได้ทั้งหมด 92 หน่วยที่ดิน ซึ่งหน่วยที่ดินเหล่านี้มีดินที่มีศักยภาพหรือมีความเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ดินที่มีศักยภาพเหมาะสมต่อการทำนา ดินประเภทนี้อยู่ในบริเวณที่ราบและที่ราบน้ำท่วมถึง ส่วนใหญ่เกิดจากการพัฒนาและทับถมของตะกอนที่มากับน้ำ ทำให้เกิดเป็นที่ราบบริเวณกว้างตามอำเภอต่าง ๆ และตามหุบเขา ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมือง อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอจุน (มีพื้นที่รวมประมาณร้อยละ 23.46 ของพื้นที่จังหวัด) ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว มีการระบายน้ำเร็ว แต่มีความเหมาะสมต่อการทำนา

2. ดินที่มีศักยภาพเหมาะสมต่อการทำไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้นหรือทำการเกษตรในรูปแบบอื่น ๆ ดินประเภทนี้อยู่ในบริเวณที่ดอน จึงอยู่ในพื้นที่ที่สูงกว่าบริเวณพื้นที่ในข้อ 1.

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีความลาดชันเล็กน้อย ถึงลูกคลื่นลอนชัน และบางส่วนเป็นเนินเขาหรือเชิงเขา ดินประเภทนี้เกิดจากมีการสลายตัวของหินต้นกำเนิดแบบอยู่กับที่ หรือมีการเคลื่อนย้ายระยะสั้น แต่ยังคงอยู่ในบริเวณหินต้นกำเนิดชนิดเดียวกัน และบางส่วนดินเกิดจากอิทธิพลของตะกอนลำน้ำ เช่น ดินบริเวณสันดินริมน้ำ เป็นต้น พื้นที่ส่วนนี้จะประกอบด้วยดินหลายชนิดแตกต่างกันไปตามลักษณะและอิทธิพลของวัตถุต้นกำเนิด มีทั้งดินลึกและดินตื้น มีเนื้อดินปานกลางถึงละเอียด ดินส่วนใหญ่มีการระบายน้ำดีจึงมีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชไร่ ไม้ผล พื้นที่ส่วนใหญ่ของดินประเภทนี้กระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ที่พบมาก คือ อำเภอปง อำเภอจุน และอำเภอเมือง (มีพื้นที่รวมประมาณร้อยละ 23.61 ของพื้นที่จังหวัด)

1. ดินบริเวณพื้นที่ที่เป็นภูเขา (Slope Complex) และดินบริเวณที่เป็นดินตื้นหรือมีหินโผล่ซึ่งพื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตร พื้นที่ลักษณะนี้มีความลาดชันตั้งแต่ร้อยละ 13 ขึ้นไป ประกอบด้วยดินประเภทนี้ในอดีตมีประชากรชาติจีนอยู่ แต่ปัจจุบันป่าไม้ได้ถูกทำลายลงไปมาก พื้นที่ลักษณะนี้ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน อำเภอปง และทางด้านตะวันตกของอำเภอเมือง (มีพื้นที่รวมประมาณร้อยละ 51.74 ของพื้นที่จังหวัด)

ค) ปริมาณน้ำฝนและการกระจายของฝน

สำหรับปริมาณน้ำฝนในช่วง 10 ปี (พ.ศ.2529 - 2536) ของจังหวัดพะเยา เฉลี่ย 1,130.8 มิลลิเมตรต่อปี ในเรื่องการกระจายตัวของฝนนั้นสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้วิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพื้นที่ที่มีโอกาสฝนตกระหว่าง 80 - 120 วันต่อปี ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอจุน อำเภอแม่ใจ อำเภอปง และอำเภอเมือง พื้นที่ที่มีโอกาสฝนตกระหว่าง 60 - 80 วันต่อปี ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอเชียงคำ ปง ดอกคำใต้ จุน เชียงม่วน และอำเภอเมือง สำหรับอำเภออื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมานี้เป็นพื้นที่ที่มีโอกาสฝนตกน้อยกว่า 60 วันต่อปี

จากสถิติของกรมอุตุนิยมในรอบ 30 ปี พบว่าปริมาณน้ำฝนในจังหวัดพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2533 เฉลี่ยมีเพียง 1,074.20 มิลลิเมตรต่อปีเท่านั้น ซึ่งนับว่ามีปริมาณค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของภาคเหนือ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 1,271.8 มิลลิเมตรต่อปี การแพร่กระจายของในเริ่มตกชุกในเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม โดยมีปริมาณน้ำฝนรวมกันในช่วงนี้ประมาณ 990.3 มิลลิเมตรหรือร้อยละ 92.19 ของปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปี และมีจำนวนวันที่ฝนตกในช่วงประมาณ 106 วัน โดยเดือนกันยายนเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุดประมาณ 189.3 มิลลิเมตรในขณะที่เดือนมกราคมเป็นเดือนที่มีฝนตกน้อยที่สุด คือประมาณ 2.5 มิลลิเมตร

สำหรับสภาพภูมิอากาศของจังหวัดพะเยาในปี พ.ศ. 2538 นั้น จังหวัดพะเยามี อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 34.47 องศาเซลเซียส และต่ำสุดเฉลี่ย 16.60 องศาเซลเซียส เฉลี่ยทั้งปีเท่ากับ 25.32 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนที่วัดได้เท่ากับ 1,345 มิลลิเมตร มีวันฝนตก 99 วัน มีค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยสูงสุด 96.50 เปอร์เซ็นต์ และต่ำสุด 33.17 เปอร์เซ็นต์ เฉลี่ยทั้งปี 74.39 เปอร์เซ็นต์

ง) สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของตำบลอ่างทอง หากจำแนกตามระบบของ Koppen แล้วถือว่ามี ภูมิอากาศแบบ Tropical wat dry กล่าวคือ ในฤดูหนาวจะหนาวจัดและในฤดูร้อนก็จะร้อนจัด ทำให้ฤดูกาลในตำบลอ่างทอง แบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู ได้อย่างเด่นชัด ทั้งนี้สามารถสรุปสภาพ ภูมิอากาศของตำบลอ่างทองได้ดังนี้

1. ฤดูกาล ตำบลอ่างทองแบ่งฤดูกาลออกเป็น 3 ฤดู ได้แก่

ฤดูร้อน อยู่ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเมษายน อากาศร้อนจัดในเดือน เมษายน อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ยตลอดปี 30 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ฝนตกหนาแน่นในเดือน พฤษภาคมและกันยายน

ฤดูหนาว อยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวจัด ในเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม

3.4 การคมนาคมขนส่ง

ตำบลอ่างทองมีลักษณะการคมนาคมสะดวกเฉพาะทางบกเท่านั้น คือ ทางรถยนต์ มีความสะดวกเนื่องจากทางหลวงแผ่นดินอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเร่งรัดพัฒนา ชนบท เชื่อมโยงตำบลต่าง ๆ อย่างทั่วถึง และสามารถเชื่อมโยงไปยังจังหวัดใกล้เคียง คือ เชียงรายได้สะดวก การเดินทางจากอำเภอเชียงคำของตำบลอ่างทอง โดยรถยนต์สามารถเดินทางได้สะดวก โดยมีระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร ตามถนนลาดยางของสำนักงานเร่งรัด พัฒนาชนบท

3.5 ทรัพยากรป่าไม้

ลักษณะป่าไม้ในเขตตำบลอ่างทอง ตามลักษณะภูมิประเทศแล้ว ตำบลอ่างทองเป็น พื้นที่ซึ่งมีภูเขาสลับกับพื้นที่ราบ เป็นป่าไม้ประเภทเต็งรัง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 32 % ของ

พื้นที่ คือ ประมาณ 19,283 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวนฯ แต่ปัจจุบันได้ถูกราชกรบุกเข้าไปบุกเบิกเพื่อใช้เป็นที่ทำกินมากกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ ส่วนที่เหลือเป็นป่าที่ไม่สมบูรณ์นัก ซึ่งหมู่บ้านในพื้นที่ได้อนุรักษ์ไว้

ประเภทของป่าไม้ในตำบลอ่างทองมีอยู่ประเภทเดียวคือ ป่าไม้ผลัดใบ (Deciduous Forest) : เป็นป่าไม้ที่ผลัดใบในฤดูแล้งพร้อมกันทั้งต้นและจะเริ่มผลิใบใหม่ในฤดูต้นฝนในแต่ละพื้นที่จะผลัดใบไม่พร้อมกันแล้วแต่สภาพแวดล้อม เช่น ความชื้นของดิน บริเวณน้ำฝน เป็นต้น ในตำบลอ่างทองป่าไม้ที่จำแนกได้ คือ ป่าแดงหรือป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest of Dry Dipterocarps Forest) : เป็นป่าไม้ผลัดใบที่ค่อนข้างโปร่งกว่าป่าชนิดอื่น ๆ พบทั้งในบริเวณที่ค่อนข้างราบและพื้นที่ภูเขา ซึ่งมีความสูงน้อยกว่า 1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง บริเวณที่เป็นป่าแดงมักเป็นที่แห้งแล้ง ดินตื้นมีกรวดหินปะปนหรือเป็นดินทราย ความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำมาก ลักษณะของพืชพรรณปกคลุมจะเป็นไม้แคระแกรนขนาดไม่ใหญ่มากนัก พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ พลวง เหียง เต็งรัง ไม้พื้นล่างจะพบพวกไผ่ ประงป่า

ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดอยบ่อส้ม และป่าดอยโป่งนก กรมป่าไม้ได้ประกาศป่าสงวนแห่งชาติ โดยกฎกระทรวงฉบับที่ 1005 (พ.ศ. 2526) รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 28,125 ไร่

3.6 ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ

1. พรรณพฤษชาติ พรรณพฤษชาติของตำบลอ่างทอง หมายถึง บรรดาพืชพรรณประจำถิ่น (Indigenous หรือ Native) ที่ขึ้นแพร่พันธุ์ตามธรรมชาติในตำบลอ่างทอง ซึ่งพรรณพืชส่วนใหญ่มีป่าไม้เป็นแหล่งพรรณพฤษชาติคือ ป่าเต็งรัง มีสังคมพืชป่าหลากหลายชนิด โดยมีพันธุ์ไม้เด่น ได้แก่ ตะเคียนหิน คอแลน (ลิ้นจี่ป่า) มะม่วงป่า มะไฟ ไม้สัก ไม้แดง ไม้มะค่าโมง ไม้ประดู่ ไม้ตะแบก ไม้ไผ่หลายชนิด เต็ง รัง เหียง พลวง และไม้หลายชนิดในวงศ์ก่อ

2. พันธุ์สัตว์ป่า ตำบลอ่างทองมีความหลากหลายของพันธุ์สัตว์มากพอสมควร ได้แก่

2.1 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ได้แก่ พังพอนเหลือง ชะมดแปลงลายจุด แมวป่า หมานิน กระรอก กระแต บ้าง ลิง เป็นต้น

2.2 สัตว์ปีก ได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกกระยาง เขี้ยว นกไถ่นา นกกระเต็น น้อยสามนิ้ว นกกระเต็นขาวดำใหญ่ ไก่ป่า นกแก้ว นกขุนทอง นกตะขาบ นกอีลุ้ม เป็นต้น

2.3 สัตว์เลื้อยคลาน ได้แก่ เต่า งูเห่า งูสิง งูจงอาง ตะกวด เขี้ย เป็นต้น

3.7 หมู่บ้านในตำบลอ่างทอง

ตำบลอ่างทองมี 11 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 - 11 ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านเนินสามัคคี

หมู่ที่ 2 บ้านคอกฮีसान

หมู่ที่ 3 บ้านหลายพัฒนา

หมู่ที่ 4 บ้านบ่อน้อย

หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัวเงิน

หมู่ที่ 6 บ้านนาเจริญ

หมู่ที่ 7 บ้านจำบอน

หมู่ที่ 8 บ้านสันปูเลย

หมู่ที่ 9 บ้านปางมดแดง

หมู่ที่ 10 บ้านปางมดแดงใหม่

หมู่ที่ 11 บ้านเนินสายกลาง

หมู่ที่ 12 บ้านจำบอน

โดยมีประชากรทั้งสิ้น 8,139 คน แยกเป็นชาย 4,249 คน หญิง 3,890 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 140 คน/ตารางกิโลเมตร

3.8 สภาพทางเศรษฐกิจ

1. อาชีพ

1.1 การประกอบอาชีพหลัก ทำนา จำนวน 486 ครอบครั

1.2 การประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ จำนวน 896 ครอบครั

1.3 การประกอบอาชีพรับจ้างอย่างเดียว จำนวน 347 ครอบครั

2. หน่วยธุรกิจ

2.1 โรงสี 37 แห่ง

2.2 โรงทอผ้าพื้นเมือง 1 แห่ง

3.9 สภาพทางสังคม

1. การศึกษา

- 1.1 โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ป.1 - ม.3
ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 (มีหมู่ที่ 1 และ 7 ร่วมกัน)
- 1.2 โรงเรียนชั้นประถมศึกษา ป.1 - ป.6
ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 (มีหมู่ที่ 2, 3, 4 และ 8 ร่วมกัน)
- 1.3 โรงเรียนชั้นประถมศึกษา ป.1 - ป.6
ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 (เฉพาะหมู่ที่ 5)
- 1.4 โรงเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ป.1 - ม.3
ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 (มีหมู่ที่ 6, 9 และ 10 ร่วมกัน)
- 1.5 ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 8 แห่ง

2. สถาบันและองค์การทางศาสนา มี วัด/สำนักสงฆ์ 9 แห่ง

3. สาธารณสุข

- 3.1 สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน 3 แห่ง ตั้งอยู่ที่ 7, 8 และ 9
- 3.2 ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 2 แห่ง
- 3.3 อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 100

3.10 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน และสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

1) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนตำบลอ่างทอง เป็นลักษณะคล้ายกับการตั้งบ้านเรือนของชุมชนทั่ว ๆ ไปในเขตภาคเหนือ ตามลักษณะภูมิประเทศภาคเหนือซึ่งเป็นที่ราบลุ่มสลับภูเขาและที่ลุ่มก็มีน้อย กานเหนือจึงตั้งชุมชนบริเวณที่ลุ่มเชิงคอกที่สลับซับซ้อนของเขา ชุมชนตำบลอ่างทองก็เช่นกันตั้งอยู่บริเวณที่ลุ่มเชิงคอก โดยรอบมีภูเขาน้อยใหญ่สลับกัน บางส่วนของหมู่บ้านเป็นเนินเตี้ย ๆ การตั้งบ้านเรือนของชุมชนนี้อาศัยหลักสำคัญคือ ตั้งบ้านเรือนใกล้แหล่งทำกิน ดังนั้นหมู่บ้านในตำบลอ่างทองจึงมีการตั้งบ้านเรือนในลักษณะหมู่บ้านที่อยู่อาศัยตรงกลาง และล้อมรอบไปด้วยแหล่งทำกิน ทั้งสวน ไร่นา ระยะทางจากบ้านถึงที่ทำกินไม่ไกลมากนัก บางครัวเรือนมีที่ทำกินอยู่ติดหลังบ้าน ทำให้สะดวกและง่ายต่อการทำมาหากิน ตอนเช้าออกทำงานแต่เช้าตรู่ พอสายก็กลับบ้านเพื่อรับประทานอาหารเช้าและกลับออกไปทำมาหากินต่อ ลักษณะนี้จึงเป็นเหตุให้ไม่มีปัญหาการลักขโมยในตำบลนี้ การแบ่งแยกแต่ละ

หมู่บ้านจะใช้แหล่งทำกิน ลำห้วย หรือสถานที่ราชการเป็นเกณฑ์ในการแบ่งเขต ระยะทางระหว่างหมู่บ้านไม่ห่างกันมากนัก การตั้งบ้านเรือนของแต่ละหมู่บ้านจะมีความคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลทางภูมิศาสตร์หรือภูมิประเทศที่เป็นแบบเดียวกัน วัฒนธรรม ประเพณีเดียวกันก็ตาม

อีกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้านในตำบลอ่างทอง คือ แต่ละหมู่บ้านมีลำห้วยไหลผ่าน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านแต่เดิมจะไม่เน้นวัสดุในการก่อสร้าง บ้านจึงเป็นเรือนไม้ทั้งหลัง เนื่องจากในอดีตบริเวณที่ตั้งชุมชน เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากประกอบไปด้วยไม้ยืนต้นที่มีขนาดใหญ่มากมาย จึงเป็นการง่าย สะดวกที่จะนำไม้มาใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัย

ลักษณะบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้เดี่ยว ชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูงไม่เกิน 1.50 เมตร เพื่อประโยชน์ในการเก็บอุปกรณที่ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลักษณะบ้านนิยมสร้างคล้ายกัน เช่น สร้างเฉลียงค่อออกมา และหลังคามีชายน้ำ ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เปรียบเสมือนหน้าตาของบ้าน บริเวณของบ้านใช้ทำกิจกรรมนอกประสงค์ เช่น เป็นที่รับแขก รับประทานอาหาร นั่งเล่น ภายในบริเวณบ้านปลูกทั้งไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงา และบางทีก็ปลูกพืชผักสวนครัวไว้ด้วย สิ่งหนึ่งที่สังเกตเห็นได้ชัด คือ การนิยมกันรั้วบ้าน บ้านทุกหลังในหมู่บ้านจะมีรั้วรอบขอบชิด อาจจะเป็นรั้วที่ใช้ไม้ทำรั้ว รั้วต้นไม้ รั้วสังกะสี รั้วไม้ไผ่ หรือรั้วอิฐบล็อก การตั้งบ้านเรือนจะอยู่ชิดติดกันเป็นแถวตามถนน บ้านบางหลังใช้รั้วเดียวกัน

จากลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ชาวบ้านรู้จักกันและมีความใกล้ชิดกับเพื่อนบ้านมาก แม้จะมีรั้วกันบริเวณบ้านจากกันก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อิทธิพลของเพื่อนบ้านมีมากตามไปด้วย รูปแบบของความสัมพันธ์มีทั้งแก่งแย่ง แข่งขันและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตามลักษณะของบ้านที่เห็นในชุมชนซึ่งนิยมสร้างให้ใหญ่โตสวยงาม ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีหน้ามีตาในสังคม

2) สถาบันครอบครัว

ลักษณะครอบครัวแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนอ่างทอง มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย คือ ภายในครอบครัวประกอบไปด้วยพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือมากกว่านั้น เพราะการมีครอบครัวในลักษณะนี้มีผลต่อการทำมาหากิน เพราะแรงงานคนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตในสมัยที่วิทยาการและเทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า ซึ่งถ้าหากนับย้อนช่วงอายุคนในชุมชนกลับไปสัก 1 - 2 ช่วงอายุคนจะพบว่าลูกพ่อแม่เดียวกันมีจำนวนมาก เพื่อช่วยกันทำมาหากินตามประเพณีของชาวบ้านแต่เดิม เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องเข้ามาอยู่ในบ้านฝ่ายหญิง เพราะลูก

สาวจะเป็นคนได้รับมรดกทั้งหมด อีกทั้งผู้หญิงจะเป็นผู้ที่สามารถติดต่อผีปู่ย่าได้ด้วย แต่ถึงกระนั้นผู้ชายก็ยังเป็นหัวหน้าครอบครัว เมื่อสภาพการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนไป กระแสของครอบครัวเด็วยกั้เริ่มเข้าสู่ชุมชน

3) วิธีการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากการสอบถามคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้าน ได้เล่าประสบการณ์ให้ฟังว่า ในอดีตแต่ก่อนชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายมาก ชีวิตของชาวบ้านจะยึดติดกับธรรมชาติ การเกษตรกรรม ในปัจจุบันสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง ความต้องการที่จะมีเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันเริ่มมีมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกระแสของการดำเนินชีวิตแบบใหม่ยังไม่ใคร่รุนแรงมากนัก ความเรียบง่ายยังคงปรากฏอยู่ อาชีพของชาวบ้านส่วนมากยังคงเป็นอาชีพเกษตรกรรม การเริ่มของกิจกรรมประจำวันจึงเน้นว่าต้องตื่นแต่เช้าเพื่อทำอาหาร หุงข้าวใส่บาตร หรือไม่ก็ออกไปตลาดแต่เช้า เมื่อชาวบ้านรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้วก็จะพากันออกไปทำงานในแหล่งทำกิน ซึ่งจะเสียเวลาในการเดินทางเพียงน้อยนิดเท่านั้น บางทีชาวบ้านก็หาอาหารหาของป่าในไร่ในสวนได้ด้วย เช่น หน่อไม้ เห็ด ผัก ป่า เป็นต้น การเก็บของป่าเป็นอาชีพเสริมหลังการทำนาทำสวน เวลามีหน่อไม้ก็เก็บหน่อไม้ บางทีจะได้เห็ดและพืชอื่น ๆ ด้วย เป็นการเพิ่มรายได้ การขายก็จะเดินขายตามบ้านในหมู่บ้าน ในเวลากลางวันเมื่อเข้าไปในหมู่บ้านจะพบแต่ความเงียบ เพราะจะเหลือเพียงคนแก่และเด็กเล็กเท่านั้นที่อยู่เฝ้าบ้าน ถ้าเป็นเด็กโตกว่านั้นก็จะไปโรงเรียน ส่วนพวกหนุ่มสาวก็จะไปทำงานในเมืองหรือที่อื่น เมื่อตะวันคล้อยต่ำลงประมาณ 6 โมงถึงทุ่มชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ จะเริ่มทยอยกันกลับสู่หมู่บ้าน ฝ่ายหญิงทั้งภรรยาและลูกสาวก็ต้องทำหน้าที่ทำกับข้าวเตรียมรับประทานอาหารเช้าร่วมกัน หลังอาหารเช้าจะมีวงครอบครัวที่ตั้งวงต่อ โดยเฉพาะตั้งวงเหล้าสนทนากัน ดูโทรทัศน์ด้วยกัน หลังจากนั้นประมาณ 5 ทุ่ม หากไม่กิจกรรมของชุมชนร่วมกัน (ประชุม งานศพ ฯลฯ) ชาวบ้านก็จะพากันเข้านอนเกือบหมด เพราะต้องพักผ่อนเอาแรงเพื่อ สู้งานวันต่อไป

4) ศาสนาและความเชื่อ

คนในชุมชนตำบลอ่างทองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีความเชื่อในเรื่องภูติผี วิญญาณต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายตามความเชื่อของคนภาคเหนือ และอาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านน่าจะเป็นภูติผีวิญญาณนี้เป็นผลมาจากศาสนาพุทธ หรือพฤติกรรมนี้เป็นผลมาจากการนับถือผี จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เพราะตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วไม่ได้

สนับสนุนให้เชื่อในสิ่งเหล่านี้ สอนให้เชื่อในหลักของความเป็นจริง แต่ในทางปฏิบัติแล้วกลับไม่เป็นไปตามนั้น トラบโดที่คนยังมีความกลัวและความต้องการที่ไม่สิ้นสุด トラบนั้นความเชื่อและการแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนก็ไม่สิ้นสุดเช่นกัน สำหรับข้อความนี้คงใช้ได้กับคนในสังคม จะเห็นว่าแม้แต่สาวกของพระพุทธเจ้าอย่างพระสงฆ์ของตำบลนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีวิญญูณอย่างเหนียวแน่น แน่นนอนว่าการสืบทอด ถ่ายทอดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีต้องตกทอดกันไปอย่างเหนียวแน่น เพราะสภาพสังคมยังมีวัดเป็นศูนย์กลาง

3.11 ผีที่เป็นความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนที่สำคัญ คือ

1) ผีเจ้าบ้าน

ชาวบ้านจะเชื่อกันว่าทุกหนทุกแห่งบนโลกมีผีอยู่ประจำ ไม่ว่าจะเป็โรงเรียน วัด ดิน น้ำ บ้าน หรือที่ทำกินต่าง ๆ หมูบ้านก็เช่นกันต้องมีผีประจำ ซึ่งผีที่เชื่อว่ามีผู้นี้จะคอยดูแลรักษาสมาชิกในหมู่บ้าน ทั้งคน สัตว์ วัชควาย สิ่งของต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ตำบลอ่างทอง ประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็จะมีผีประจำและเรียกชื่อผีประจำหมู่บ้านเหมือนกันว่า “ผีเจ้าบ้าน” เรียกบริเวณคูบเจ้าบ้านว่า “คงสาบ้าน” หรือเขตหวงห้าม ซึ่งบริเวณที่เรียกว่าคงเจ้าบ้านนี้จะมีต้นไม้ขึ้น เพราะไม่มีใครกล้าล่วงล้ำเข้าไปตัดและทำลายด้วยความกลัวอิทธิฤทธิ์ของผีเข้าบ้านที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีจริง ลักษณะของคูบเจ้าบ้านเป็นเรือนไม้ขนาดเล็ก เสายกสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร หลังคาหน้าจั่วสังกะสี ภายในโล่ง เมื่อมีผีก็ต้องมีพิธีเลี้ยงผี โดยการเลี้ยงผีเจ้าบ้านนี้จะทำกันปีละ 1 ครั้ง โดยจัดในวันแรม 6 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี เครื่องเซ่นไหว้จะเป็นไก่ติดต่อกัน 3 ปี พุ่ปีที่ 4 จะถวายหัวหมู ส่วนประกอบอย่างอื่นก็มี เช่น ข้าวต้ม เหล้าขาว ข้าวปั้น ข้าวคำ ข้าวแดง กล้วย น้ำตาล รูป เทียน ดอกไม้ อย่างละ 12 คู่ เป็นต้น ในการทำพิธีต้องมี “กำลั้ง” นั่นคือ ผู้นำในการทำพิธีทำหน้าที่ติดต่อกับผีเจ้าบ้าน ในปัจจุบันจึงยึดเพียงว่าคนที่จะเป็น “กำลั้ง” ต่อไปขอให้มีความน่านับถือเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านเท่านั้น และรู้เรื่องการเลี้ยงผีเจ้าบ้านดีก็เป็น “กำลั้ง” ต่อได้ การทำพิธีก่อนวันพิธีจริง “กำลั้ง” จะไปทำการบอกกล่าวผีเจ้าบ้านก่อน 1 วัน บอกว่าวันพรุ่งนี้จะมีการเลี้ยงผีปูด้าให้ดูแลรักษาลูกบ้านทุกคน พอวันต่อมาซึ่งเป็นวันทำพิธีจริง ในอดีตชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นมาครัวเรือนละ 1 ชุด และนำมาทุกบ้าน ทำให้พิธียิ่งใหญ่มาก แต่ในปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจไม่อำนวยชาวบ้านจึงออกเงินกันไปซื้อเครื่องเซ่น และมาทำพิธีรวมกันเพียงไม่กี่ชุดแล้วแต่กำลั้งเงิน ในวันที่ทำพิธีชาวบ้านจะมาร่วมกันทุกคน ในครอบครัว ในหมู่บ้าน จะขอให้ผีเจ้าบ้านดูแลคุ้มครองสมาชิกของชุมชนที่จะเดินทางออกไปทำงานนอกบ้านหรือหากมีใครจะ

มาอยู่ที่ใดก็ขอให้ตามไปดูแล และเข้าบ้านแต่ละบ้านจะทำหน้าที่บอกกล่าวความเป็นไปของหมู่บ้านให้ผีเข้าบ้านรับรู้ จากพิธีดั้งที่ได้กล่าวมาจะเห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อผีเข้าบ้านนั้นยังคงมีความเข้มแข็ง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รายละเอียดปลีกย่อยแม้จะเปลี่ยนไปบ้างแต่ก็ไม่มาก

2) ผีหอผีเฮือน

คนในตำบลอ่างทองเชื่อกันว่าบ้านทุกหลังจะมีผีประจำอยู่เรียกว่า “ผีหอผีเฮือน” หรือ “ผีปู่ย่าตายาย” ผีหอผีเฮือนนี้จะสิงสถิตย์อยู่ตามบ้านทุกหลัง เชื่อกันว่าเป็นผีบรรพบุรุษของบ้านนั้นที่ตายไปด้วยความห้วงใยลูกหลานจึงได้มาคอยดูแล ผีหอผีเฮือนมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวบ้านมากจะเป็นผีที่คอยดูแลความประพฤติต่าง ๆ เชื่อกันว่าหากคนในบ้านเกิดเจ็บป่วยไม่สบาย เมื่อไปให้ผีย่าหม้อหนึ่งทำนายจะบอกว่าเป็นเพราะประพฤติดี ผิด ผิดลูก ผิดเมียคนอื่น เป็นต้น ต้องไปขอขมาผีปู่ย่าตายาย เมื่อมีการนับถือก็ต้องมีพิธีกรรมในการเช่นไหว้เจ้าของบ้านจะสร้าง “หอ” ไว้บริเวณทิศหัวนอน เพื่อให้ผีปู่ย่าได้สิงสถิตย์เป็นเรือนไม้เสาเดียว ยกสูงประมาณ 1.20 เมตร หลังคาสังกะสี หน้าเป็นจั่ว ภายในโล่ง อาจจะไม่มีการทำกุฏิในบ้าน ถ้าเครือญาตินั้นอยู่ในบริเวณเดียวกันก็อาจใช้หอเดียวกันได้ แต่ในหมู่บ้านจะมีหลายหอตามจำนวนเครือญาติตระกูลต่าง ๆ เมื่อถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านทุกบ้านจะทำการเช่นไหว้ผีหอผีเฮือนของบ้านตนเอง เครือญาติเดียวกันจะมารวมกันเพื่อทำพิธี ของที่ใช้เช่น ไหว้ก็ใช้ไก่ติดต่อกัน 3 ปี สลับเปลี่ยนกันไปเช่นนี้ นอกจากไก่แล้วก็มีหมูหรือ เหล้า ดอกไม้ รูปเทียน การประกอบพิธีคนที่ทำหน้าที่ดำเนินพิธีกรรม คือ ผู้อาวุโสที่เป็นเจ้าบ้าน

3) ผีย่าหม้อหนึ่งและพิธีกรรมการทำนาย

เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งคล้าย ๆ การทำนายเหตุการณ์ในอดีตและอนาคต ชาวบ้านจะมีความเชื่อถืออย่างมาก เมื่อเวลาคนเจ็บไข้ไม่สบายก็จะมาหาผีย่าหม้อหนึ่งให้ทำนายว่าเป็นเพราะอะไร ทำอย่างไรจะหาย หรือว่าเมื่อมีของหายก็ให้ผีย่าหม้อหนึ่งทำนาย พิธีกรรมผีย่าหม้อหนึ่งเป็นพิธีกรรมที่น่าสนใจมาก เพราะชาวบ้านเชื่อจริง ๆ

4) ประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนตำบลอ่างทองไม่แตกต่างจากประเพณีภาคเหนือ โดยทั่วไป คือ มีประเพณีที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา แต่มีประเพณีที่สำคัญที่บ่งบอกถึงฐานะของคนในสังคมตำบลอ่างทอง คือ

1) **วันสงกรานต์** จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ของทุกปี “วันสงกรานต์” วันนี้สมาชิกในครอบครัวแม้จะอยู่ถิ่นอื่นก็จะมารวมกันทำความสะอาดบ้านเรือน เพื่อรับสิ่งที่ดีในวันปีใหม่ วันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านจะเรียกว่า “วันเนา” เป็นวันที่ชาวบ้านจะเตรียมสิ่งของ อาหาร ห่อข้าวต้ม ขนมเพื่อจะไปวัดในวันถัดไป นั่นคือวันที่ 15 เมษายน เรียกว่า “วันพญาวัน” เป็นวันที่ชาวบ้านจะไปร่วมกันทำบุญที่วัด ขนทรายเข้าวัดไปสร้างเจดีย์ทราย และนำ “ตุง” มีลักษณะเป็นกระดาษสีเหมือนผืนผ้ายาวประมาณ 1 เมตร และวาดรูปสัตว์ประจำราศีทั้ง 12 ราศี ให้ครบนำไปปักไว้บนเจดีย์ทราย นอกจากนั้นก็มีการนำเอาไม้ค้ำศรีไปวัดด้วย อาจเป็นคนละ 1 อัน หรือครอบครัวละ 1 อันก็ได้ เชื่อกันว่าเป็นการแก้เคล็ดต่ออายุคนนั้นให้ยาวขึ้น พอดอนบ่าย 2 โมงก็สงกราน้ำพระทั้งที่บ้านและที่วัด ที่บ้านจะต้องยกพระลงจากหิ้งบูชา คนที่ยกลงจะเป็นเจ้าบ้านและให้เจ้าบ้านเป็นคนสงกรานก่อน หลังจากนั้นลูกหลานจะรวมกันเดินไปตามบ้านที่มีผู้อาวุโสอยู่ไปขอศีลขอพรจากผู้ใหญ่ และเล่นน้ำสาดกันอย่างสนุกสนาน

2) **งานศพ** คนในตำบลอ่างทองจะแสดงความสามัคคีและมีน้ำใจออกมาได้ชัดเจนมาก ในพิธีศพ ไม่ว่าจะเป็ใครในหมู่บ้านหากตายลงทุกคนในหมู่บ้านจะไปช่วยงานโดยไม่มีกฎข้อบังคับว่าต้องไปใด ๆ ทั้งสิ้น ชาวบ้านจะไม่แยกประเภทศพว่าตายแบบไหนให้เข้าบ้านได้ - หรือไม่ จะให้ทำพิธีที่บ้านและตั้งศพในบ้านได้หมด ส่วนพิธีกรรมก็เหมือนภาคอื่น มีการบวชโดยลูกหลานผู้ตายเพื่ออุทิศตามความเชื่อที่ว่าจะทำให้ผู้ตายไปสู่สวรรค์ นิมนต์พระมาสวดอภิธรรมในตอนกลางคืนประมาณ 5 - 7 คืน แล้วแต่ฐานะทางการเงิน เมื่อถึงกำหนดวันเผาก็จะนิมนต์พระ 8 รูป ทำพิธีสวดและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย

3.12 วิวัฒนาการทางการเกษตร

ก) ระบบการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดพะเยาในรอบปี

ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ธ.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
กระเทียม หอมแดง								ข้าวนาปี			
ถั่วเหลือง ถั่วลิสง								ข้าวนาปี			
พืชผัก แตงโม						ข้าวนาปี					
			ถั่วเขียว					ข้าวนาปี			
						ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วลิสง					
พืชไร่อื่นๆ			ข้าวโพด			พืชผัก ข้าวโพดรุ่น 2					

ที่มา : แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี พ.ศ. 2540 - 2544

ราษฎร (เกษตรกร) ในพื้นที่ของตำบลอ่างทอง มีระบบการผลิตทางการเกษตรมุ่งให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ทาง คือ

1. การเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ ซึ่งเป็นการเพิ่มผลผลิตโดยมีการนำเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่เข้ามาใช้ เช่น เครื่องมือเครื่องทุ่นแรง ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยได้เปลี่ยนรูปแบบจากการผลิตพืชอย่างเดี่ยวมาเป็นการผลิตหลายอย่าง
2. การเพิ่มผลผลิตโดยการขยายพื้นที่ เป็นการเพิ่มผลผลิตโดยการเพิ่มพื้นที่ปลูกให้มากขึ้น โดยการขยายพื้นที่ปลูกเข้าสู่เขตป่าเขาต่อไป

ทางด้านกรยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้น เนื่องจากเกษตรกรยังมิฐานะความเป็นอยู่ยากจนเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถนำเอามาใช้อย่างจริงจังได้ เพราะปัจจัยการผลิตบางอย่างราคาแพงและยังหายากด้วย

ข) แหล่งน้ำ

ตำบลอ่างทอง มีแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ดังนี้

1. แหล่งน้ำธรรมชาติ

1.1 แม่น้ำอิง เป็นแม่น้ำสายใหญ่มีต้นกำเนิดมาจากบ้านพะเยา ไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลอ่างทองขึ้นไปสิ้นสุดทางทิศเหนือของตำบล หมู่บ้านที่ได้รับน้ำมีหมู่ที่ 2, 4, 6, 9, 10 พื้นที่รับน้ำประมาณ 6,000 ไร่ ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรได้เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น เนื่องจากในฤดูแล้งตลิ่งสูงชัน ขาดทำนบ ฝาย และคลองส่งน้ำ

1.2 ลำคลองหนองโอบต เป็นคลองรับน้ำจากลำน้ำอิง ไหลผ่านหมู่ 5, 6, 9, 10 พื้นที่รับน้ำประมาณ 2,000 ไร่ ใช้ทำการเกษตรได้เฉพาะในฤดูฝน และนำมาใช้อุปโภคบริโภค

1.3 ลำคลองหนองโกลก เป็นคลองเชื่อมต่อจากลำคลองหนองโอบต ไหลผ่านหมู่ 4, 5 พื้นที่รับน้ำประมาณ 1,000 ไร่ ใช้ทำการเกษตรได้เฉพาะในฤดูฝน ในฤดูแล้งจะแห้ง

1.4 หนองอ่าง เป็นแหล่งรับน้ำจากคลองโอบต และคลองโกลก ไหลผ่านหมู่ 2, 4, 8 พื้นที่รับน้ำประมาณ 2,000 ไร่ ใช้ทำการเกษตรได้เฉพาะในฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งจะแห้ง

1.5 คลองห้วยหลวง เป็นคลองน้ำธรรมชาติ ไหลผ่านกลางพื้นที่ตำบลอ่างทองตลอด ตั้งแต่ใต้จดเหนือ ไหลผ่านหมู่ 1, 2, 3, 7, 8 พื้นที่รับน้ำประมาณ 2,000 ไร่ นำมาใช้ทำการเกษตรได้เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น ในฤดูแล้งจะแห้ง

2. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

2.1 มีจำนวน 437 บ่อ สร้างขึ้นโดยราษฎรและของทางราชการ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนเพียงอย่างเดียว

2.2 บ่อบาดาล มีจำนวน 286 บ่อ สร้างขึ้นด้วยความช่วยเหลือของทางราชการ และประชาชนสร้างขึ้นเอาไว้ในไร่นา นำมาใช้ประโยชน์เพื่อบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน และนำมาใช้ในการเกษตรในบางครั้ง เช่น ในภาวะฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง

2.3 สระน้ำ มีจำนวน 197 ลูก เป็นแหล่งน้ำที่ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการและราษฎรสร้างขึ้นเองในพื้นที่ส่วนตัว และที่สาธารณะประโยชน์ นำมาใช้อุปโภคบริโภค และเลี้ยงปลาเพื่อนำมาบริโภค ไม่สามารถนำมาใช้ทำการเกษตรได้

2.4 อ่างเก็บน้ำ มีจำนวน 6 แห่ง เป็นแหล่งน้ำที่ได้รับงบประมาณจากทางราชการจัดสร้างขึ้น เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ทำการเกษตรและใช้อุปโภคบริโภค มีหมู่ที่ 1, 2, 4, 5, 8 พื้นที่รับน้ำทำการเกษตรในฤดูฝนประมาณ 1,500 ไร่ ในฤดูแล้งประมาณ 800 ไร่

ค) สภาพการเลี้ยงสัตว์ ปศุสัตว์ ประมง

สภาพการเลี้ยงสัตว์ของตำบลอ่างทอง เป็นการเลี้ยงเพื่อเสริมรายได้ และสำรองอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน ซึ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์นิยมเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ จำพวกสัตว์ปีก ปลา และเลี้ยงเพื่อใช้งานและจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว จำพวกปศุสัตว์ เช่น สุกร

ตารางที่ 3 การเลี้ยงเป็ดของตำบลอ่างทอง

หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	จำนวน (ตัว)	เฉลี่ยครัวเรือน/ตัว (ตัว)	มูลค่า/ตัว (บาท)	มูลค่ารวม (บาท)
1	48	382	8	25	9,550
2	24	244	10	25	6,000
3	7	26	4	25	650
4	5	19	4	25	575
5	38	152	4	25	3,800
6	7	28	4	25	700
7	6	38	6	25	950
8	11	74	7	25	1,850
9	12	61	5	25	1,525
10	29	290	10	25	7,250
รวม	187	1,314	-	-	32,850

ที่มา : แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี พ.ศ. 2540 - 2544

ตารางที่ 4 การเลี้ยงไก่ของตำบลอ่างทอง

หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	จำนวน (ตัว)	เฉลี่ยครัวเรือน/ตัว (ตัว)	มูลค่า/ตัว (บาท)	มูลค่ารวม (บาท)
1	146	1,844	12	30	55,350
2	114	1,127	10	30	3,810
3	52	1,311	25	30	39,300
4	144	1,625	11	30	48,750
5	97	968	10	30	29,040
6	53	806	15	30	24,180
7	186	1,819	10	30	54,570
8	99	880	9	30	26,400
9	79	762	7	30	22,860
10	105	1,076	10	30	32,280
รวม	1,075	12,218	-	-	266,510

ที่มา : แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี พ.ศ. 2540 - 2544

ตารางที่ 5 การเลี้ยงสุกรของตำบลอ่างทอง

หมู่ที่	จำนวนคร้วเรือน (คร้วเรือน)	จำนวน (ตัว)	เฉลี่ยคร้วเรือน/ตัว (ตัว)	มูลค่า/ตัว (บาท)	มูลค่ารวม (บาท)
1	14	114	8	2,500	285,000
2	18	120	7	2,500	300,000
3	17	69	4	2,500	172,000
4	3	9	3	2,500	22,000
5	10	20	3	2,500	72,000
6	7	37	5	2,500	92,000
7	29	155	5	2,500	387,000
8	25	140	5	2,500	350,000
9	14	40	2	2,500	100,000
10	17	153	9	2,500	382,500
รวม	154	866	-	-	2,162,500

ที่มา : แผนทางการพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี พ.ศ. 2540 - 2544

ตารางที่ 6 การเลี้ยงปลาของตำบลอ่างทอง

หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	จำนวน (ตัว)	เฉลี่ยครัวเรือน/ตัว (ตัว)	มูลค่า/ตัว (บาท)	มูลค่ารวม (บาท)
1	6	12,000	2,000	5	60,000
2	11	22,000	2,000	5	110,000
3	3	6,000	2,000	5	30,000
4	14	28,000	2,000	5	140,000
5	6	12,000	2,000	5	60,000
6	12	24,000	2,000	5	120,000
7	15	30,000	2,000	5	450,000
8	6	12,000	2,000	5	60,000
9	14	28,000	2,000	5	140,000
10	11	22,000	2,000	5	110,000
รวม	98	196,000	-	-	980,000

ที่มา : แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี พ.ศ. 2540 - 2544

3.12 การจัดการไฟฟ้า

ในยุคเศรษฐกิจถดถอยการจัดการไฟฟ้าจะได้ประโยชน์จากป่าและไม่เกิดไฟเผาป่า ได้อาศัยความรู้ความเข้าใจเบื้องต้น 3 ประการคือ ประการที่ 1 รู้จักนิเวศวิทยาของไฟฟ้า ประการที่ 2 รู้ชุมชนโดยเฉพาะความต้องการและพฤติกรรมของคนในชุมชน ประการที่ 3 รู้จักเชื่อมโยงและจัดการความสัมพันธ์ในเรื่องป่า ไฟป่า กับความต้องการของคนและไม่เฉพาะคนในป่าหรือคนใกล้ป่า แต่รวมถึงคนในเมืองที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับป่าและคนในป่าอยู่ด้วย เพราะส่วนหนึ่งของไฟเผาผลาญป่าเชื่อมโยงกับกระบวนการทางธุรกิจที่ผิดกฎหมายและวิธีใช้ประโยชน์ป่าที่ไม่เกื้อกูลระบบนิเวศของป่า ดังนั้นการรู้จักนิเวศของไฟฟ้า รู้จักชุมชน และการเชื่อมโยงภูมิปัญญา ความรู้ และเทคนิควิธีการจัดการไฟฟ้าเข้าด้วยกัน ก็จะทำให้การจัดการไฟฟ้าเหมาะสมในทิศทางที่เป็นประโยชน์

ไฟเกี่ยวข้องกับคนและป่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ป่า และไฟฟ้าในแต่ละระบบนิเวศมีมาดึกดำบรรพ์เพราะมีกิจกรรมของมนุษย์ตลอดเวลา ไฟเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศป่าผลัดใบเมืองร้อน ธรรมชาติและกิจกรรมมนุษย์ทำให้เกิดไฟ พืชพรรณในป่าจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับไฟบางแห่งกลายเป็นสังคมพืชที่ทนไฟ สร้างเปลือกให้หนา มีลำต้นใต้ดิน มียางหรือชั้นหุ้มตาดอก พืชบางชนิดใช้ไฟกระตุ้นการออกดอก ไฟเป็นปัจจัยที่สำคัญในระบบนิเวศที่แห้งแล้ง เช่น ป่าเต็งรัง ป่าสัก ไฟที่ไหม้ประจำจะเผาไหม้เชื้อเพลิงต่อหน่วยเนื้อที่ไม่มากนักและส่วนใหญ่เป็นไฟผิวดิน

เมื่อทรัพยากรดั้งเดิมมีมากก็ไม่ค่อยพูดถึงไฟฟ้า แต่เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเริ่มวิกฤตก็เกิดกระแสความสนใจที่จะมีผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์จึงมองไฟฟ้าเป็นปัญหาหลัก ปัญหาไฟฟ้าซึ่งมีรากเหง้ามาจากทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมหรือวิกฤต บ้างว่าเป็นเรื่องการเกษตรพืชเชิงเดี่ยวหรือวิธีการผลิตที่ไม่เหมาะสม ชาวบ้านไปหาล่าสัตว์บ้าง บางส่วนมองไปถึงความคานองของคนที่เผาป่า แต่ละเรื่องเกิดผลกระทบทั้งนั้น ในการจัดการไฟฟ้าจึงต้องเข้าใจปัญหาในท้องถิ่น และวัตถุประสงค์และมุมมองของกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับว่าใครมองป่าผืนนั้นอย่างไร ต้องการป่าผืนนั้นไว้เพื่อจุดประสงค์อะไร การที่จะดูแลรักษาป่าก็ต้องตอบสนองจุดประสงค์ที่สำคัญทั้งของบุคคลกลุ่มคน และองค์กร จะเอากรอบความคิดของคนหนึ่งไปใส่ในอีกคนหนึ่งหรือองค์กรอื่นไม่ได้ทุกคนเห็นความสำคัญของป่า แต่วิธีการจัดการและกรอบความคิดอาจจะแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ไฟเป็นเครื่องมือจัดการไฟฟ้า จึงต้องมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มองค์กรที่มีความคิดที่แตกต่าง การจัดการทรัพยากรทั้งระบบก็จะได้ผลวิธีคิดหรือวิธีการที่จะทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงความต้องการของ

ชุมชน ชาวบ้าน องค์กรเอกชน ภาครัฐ และทุกคนมีความปรารถนาและมีแผนความร่วมมือ และโน้มนำไปสู่การจัดการไฟป่าที่จะเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย

ขณะที่พื้นที่ป่าลดลงเรื่อย ๆ “ไฟป่า” ได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ของการจัดการดูแลรักษาป่า ด้านหนึ่งไฟป่าที่เกิดขึ้นเป็นประจำในปีละครั้ง เช่น ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ ไฟป่าถ้าไม่รุนแรงจนเกินไปจะช่วยเร่งการงอกของเมล็ดพืชบางชนิด เช่น ลักและช่วยในการแพร่พันธุ์ได้ดีเช่นไม้ ขณะเดียวกันยังทำให้คุณสมบัติทางเคมีของดินดีขึ้นโดยเผาผลาญซากพืชบางส่วน ทำให้ดินมีกรดน้อยลง ปริมาณอินทรีย์วัตถุในดินเพิ่มขึ้น ปริมาณธาตุอาหารก็เพิ่มขึ้น ได้แก่แมกนีเซียม แคลเซียม ฟอสฟอรัส และโปสแตสเซียม จึงถือว่าช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในป่าที่แห้งแล้งได้นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่งไฟป่าที่ไหม้อย่างรุนแรง และควบคุมไม่ได้จะก่อให้เกิดผลเสียอย่างมาก เพราะจะทำให้การตั้งตัวของกล้าไม้ใช้เวลานานขึ้น ไม้ร่อน และไม้ขนาดเล็กจะหายไป

เห็นได้ชัดเจนว่าวิธีการดังกล่าวไม่สามารถป้องกันและควบคุมการลุกลามของไฟป่าอย่างได้ผล เนื่องจากการป้องกันการเกิดไฟป่าเป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึก โดยที่ยังขาดความเข้าใจต่อชุมชน จึงเป็นข้อจำกัดสำคัญในการทำงานรณรงค์สร้างจิตสำนึก และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า เมื่อเกิดไฟป่าลุกลามขึ้นแล้วยังเป็นเรื่องยากที่จะควบคุมหรือดับไฟด้วยกำลังของเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอยู่น้อยนิด

3.13 การจัดการไฟป่าโดยชุมชน

ชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันพึ่งพิงป่ามานานหลายชั่วอายุคน ไฟป่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงวิถีชีวิตในป่า ฉะนั้นชุมชนจึงรู้จักไฟและวิธีการจัดการกับไฟป่าเป็นอย่างดี เริ่มตั้งแต่การป้องกันไฟป่ามิให้ไฟไหม้ลามที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันเมื่อออกไปทำไร่จะมีการทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ทำไร่ เพื่อมิให้ไฟไหม้ลามไปยังพื้นที่ป่าอันเป็นแหล่งอาหาร ยา สมุนไพร ไม้ใช้สอย และน้ำทำการเกษตรของชุมชน การเรียนรู้ที่จะจัดการไฟป่าจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนด้วย บางพื้นที่ชุมชนต้องเข้าไปช่วยกันป้องกันมิให้ไฟไหม้ลาม ต้องเข้าไปช่วยกันดับเพราะเป็นป่าที่ต้องได้รับการเยียวยา และฟื้นฟูพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด แต่บางพื้นที่ก็ปล่อยให้ไฟไหม้บ้างเช่นป่าไผ่ เพราะจะทำให้ไผ่แตกหน่อขยายพันธุ์ดี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็มิได้มีสูตรสำเร็จตายตัวในการจัดการไฟป่า ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ป่า การจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนมีความรู้ มีรายละเอียดในการจัดการแตกต่างกันไป

ในขณะที่ทางรัฐมองว่าสาเหตุหลักของไฟป่ามาจากการเผาไร่ การล่าสัตว์ การหาของป่า ชุมชนซึ่งถูกกล่าวหาว่าโดยตลอดมีความเห็นว่าสาเหตุใหญ่ของไฟป่าที่รุนแรงมาก ๆ

เกิดมาจากการที่ผืนป่าอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่รัฐมากกว่า เพราะผืนป่าไหนที่มีชุมชนดูแลไม่เคยเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าที่รุนแรงเช่นเขตอุทยานแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพราะชุมชนรู้วิธีการควบคุมมิให้ไฟป่าเกิดขึ้นอย่างรุนแรง เช่น การกวาดใบไม้แห้งและเผาก่อนที่จะเข้าสู่ฤดูแล้ง

ชุมชนในเขตภาคเหนือหลายชุมชนชาวบ้านได้ตั้งข้อสังเกตว่าในอดีตชุมชนก็อยู่กับป่ามาเป็นร้อย ๆ ปี ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวดมาถึงปัจจุบันไม่เคยเกิดไฟป่าบ่อยครั้งเท่าในปัจจุบัน แต่ขณะนี้ไฟไหม้ป่าเกิดขึ้นบ่อยครั้งเพราะคนข้างนอกเข้ามา มากขึ้นด้วย

การจัดการไฟป่าถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการป่าที่ชุมชนให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมีพื้นที่ป่าหลายแห่งถูกทำลายมากอย่างหนักหน่วงในอดีตที่ผ่านมา เช่น ถูกสัมปทานไม้ การลักลอบทำไม้เถื่อน ผืนป่าเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการป้องกันไฟป่าอย่างดีเพื่อให้ป่าได้ฟื้นตัวโดยเร็ว ซึ่งมีตัวอย่างหลายชุมชนที่สามารถรักษาไฟป่าจนกระทั่งผืนป่าคืนสู่ความสมบูรณ์เต็มไปด้วยพันธุ์ไม้ พันธุ์พืชหลากหลายชนิด และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า หลังจากที่ชุมชนช่วยกันดูแลมิให้ไฟป่าเข้าเป็นเวลา 10 กว่าปี ก็ปรากฏว่าผืนป่าที่เคยถูกทำลายไปในอดีตกลับสมบูรณ์ขึ้น หนาแน่น และนกชนิดต่าง ๆ กลับเข้ามาอาศัยอยู่ในผืนป่าดั้งเดิม ในการจัดการผืนป่าที่อยู่ในสภาพเช่นนี้มีวิธีการต่าง ๆ เช่น

1. เมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งมีการทำแนวกันไฟรอบ ๆ ผืนป่า โดยการเกณฑ์คนในชุมชนมาช่วยกันกวาดเศษใบไม้แห้งทำเป็นแนวกว้างประมาณ 6 - 8 เมตร
2. เมื่อคนใดคนหนึ่งเห็นไฟป่าเกิดขึ้นที่ไหน จะมาบอกคนในชุมชนให้ช่วยกันดับไฟ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กหนุ่มสาม
3. การจัดเวรยามในการตรวจป่า และดูแลป่าโดยเฉพาะในฤดูแล้ง เมื่อพบไฟป่าหรือคนที่มาตั้งแคมป์ในป่าจุดไฟก็จะป้องกันไฟไหม้ลามป่าใหญ่ได้ทัน

ปัจจุบันหลายชุมชนยังคงประสบปัญหาอุปสรรคในการดูแลจัดการไฟป่า เบื้องต้นสุดคือเจ้าหน้าที่รัฐยังขาดความเข้าใจต้องมีส่วนร่วมในการจัดการป่า เจ้าหน้าที่เป็นถือกฎหมายและมองชุมชนว่าเป็นตัวปัญหา ทำให้การดำเนินงานกิจกรรมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ มักไม่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่อย่างจริงจัง หากจะมีอยู่บ้างก็จะเป็นบางพื้นที่ซึ่งเจ้าหน้าที่มีความเข้าใจ และยอมรับศักยภาพของชุมชน ในพื้นที่นั้นก็จะเกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนในการจัดการป่า

นอกจากนี้บางชุมชนที่สภาพเศรษฐกิจในชุมชนไม่คึกคัก ก็จะประสบปัญหาขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ อีกด้วย เช่น สวัสดิการ ค่าอาหาร และค่าอุปกรณ์ ในขณะที่รัฐต้องใช้งบประมาณในการดับไฟป่าเป็นเงินจำนวนหลายร้อยล้านบาท แต่ชุมชนให้

เงินเพียงจำนวนน้อยชนิดเท่านั้นเอง หลายชุมชนต้องพึ่งตนเองด้วยการเก็บสละเงินคนละ 1 บาท ในแต่ละเดือนเพื่อเป็นเงินกองกลางสำหรับการดำเนินกิจกรรมเพราะไม่มีใครสนับสนุนจึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าการทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลของรัฐกับการจัดการป่า ถ้าหากหันมาสนับสนุนชุมชนจะเป็นการดีกว่าหรือไม่ เพราะชุมชนเองก็มีความตั้งใจจริง เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดป่าที่สุด น่าจะเป็นหูเป็นตาดูแลรักษาป่าได้ดีกว่า

หากมองผ่านกรณี “ไฟป่า” จะสะท้อนให้เห็นวิถีคิด วิธีการจัดการป่าซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างรัฐกับชุมชน ขณะที่พื้นที่ป่าของประเทศเริ่มลดน้อยลง พื้นที่ป่าจำนวนมากต้องการฟื้นฟูเยียวยา การจัดการไฟป่าอย่างมีความรู้และความเข้าใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่ชุมชนผู้อยู่ใกล้ป่าจำนวนมากมีความตั้งใจในการช่วยดูแลรักษาป่าด้วยความห่วงใยอย่างแท้จริง กรมป่าไม้เองก็ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะดูแลรักษาผืนป่าอันกว้างใหญ่นี้ได้ การสนับสนุนและส่งเสริมชุมชนให้สามารถอยู่อาศัยพึ่งพิงและดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่องน่าจะเป็นหนทางรอดของป่าไม้เมืองไทย